

УДК 378. 147:7.071.2

Ірина Цюряк, кандидат педагогічних наук, старший викладач,

Валентин Федорченко, викладач

кафедри музики та хореографії з методиками викладання

Житомирського державного університету

імені Івана Франка

ОСОБИСТІСНИЙ ПІДХІД У ДИРИГЕНТСЬКО-ХОРОВІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ

У статті аналізуються педагогічні умови підвищення рівня фахової підготовки майбутнього вчителя музики на основі особистісного підходу.

Ключові слова: *диригентсько-хорова підготовка, особистісно орієнтовані технології, індивідуалізація процесу навчання, творчий розвиток особистості.*

В статье анализируются педагогические условия повышения уровня фахової підготовки будущего учителя музыки на основе личностного подхода.

Ключевые слова: *дирижерско-хоровая подготовка, личностно ориентированные технологии, индивидуализация процесса обучения, творческое развитие личности.*

The pedagogical conditions of increasing the efficiency of the preparation of the future teacher of music on the basis of personalized approach are analyzed in this article.

Keywords: *conductor-choral preparation, personal-centered teaching techniques, individualization of the process of teaching, person's creative development.*

Постановка проблеми. Диригентсько-хорова підготовка майбутнього вчителя музики на сучасному етапі – це єдність і складний взаємозв'язок педагогічного, організаційного й художньо-творчого процесів. Її об'єктами є учасники художньо-творчих колективів, які вибудовують власні стратегії

поведінки, керуючись при цьому особистісними, груповими та колективними цінностями й інтересами. Їх діяльність будується на добровільних засадах і не піддається жорсткій регламентації, тут діють більш гнучкі неформальні організаційні структури у міжособистісній взаємодії. Сьогодні ВНЗ забезпечують підготовку фахівців за спеціальністю “Музичну мистецтво” не тільки для культурно-освітніх закладів, але й для соціальних організацій, включаючи оздоровчі, туристичні, різноманітні асоціації по роботі з дітьми тощо. Розвиток ринку освітніх послуг дав потужний імпульс для вдосконалення роботи в системі додаткової освіти. З’являються дитячі академії мистецтв, музичні, спортивні, художні школи, школи раннього естетичного розвитку, школи культурологічного напрямку. Цим закладам надається право вибору своєї системи, яка бере до уваги соціум, максимально використовує умови та специфіку педагогічного колективу, відповідні форми роботи. Ось чому складна й специфічна професійна музична діяльність повинна проходити за різними напрямками, які науковці прагнуть врахувати при розробці навчальних планів і програм фахової освіти.

Зауважимо, що завдання диригентсько-хорової підготовки студентів на сучасному етапі розвитку освітньої галузі не вичерпуються тільки набуттям певних умінь і навичок співу в хорі або керування ним, мануальної техніки диригування тощо. Насамперед потрібно підготувати їх до самостійної творчої фахової діяльності. Виховання майбутнього вчителя музики – це синтез властивостей окремої особистості, які у своїй сукупності та динамічному розвитку зумовлюють реалізацію особистісно орієнтованих технологій навчання в поліаспектній сфері подальшої роботи. Але навіть у найповніших посібниках цій проблемі приділяється недостатньо уваги. В них переважно фіксуються труднощі, що виникають у студентів на початковому етапі опанування диригентської техніки. Про шляхи застосування новітніх технологій навчання якщо йдеться, то лише в загальних рисах. Слід зазначити, що в сучасних умовах гуманізації освіти вони висвітлені недостатньо, оскільки не повною мірою враховують особистісні та

професійно важливі якості майбутнього фахівця. В той же час важливість цього питання безперечна.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ідея особистісно орієнтованої підготовки майбутнього вчителя частково висвітлюється у психолого-педагогічній літературі теоретико-методологічного рівня (К.Баханов, І.Бех, І.Богданова, В.Бондар, А.Василюк, Т.Гришина, І.Дичківська, В.Євдокимов, І.Зязюн, А.Каніщенко, Е.Лузік, І.Прокопенко, О.Пехота, Г.Селевко, С.Сисоєва). Вагомий внесок у розв'язання проблеми фахової підготовки майбутнього вчителя і вчителя-музиканта зокрема, зробили такі вчені, як Е.Абдуллін, В.Волкова, В.Горова, Н.Гузій, Л.Коваль, Т.Колишева, М.Михаськова, О.Олексюк, В.Орлов, Л.Остапенко, Г.Падалка, Г.Підкурганна, Ю.Ростовська, О.Рудницька, Н.Сегеда, О.Щолокова; теорії та методики музичного виховання – А.Болгарський, С.Горбенко, І.Красильников, Л.Люлюк, А.Малінковська, І.Назаренко, С.Неверович, В.Новоблаговещенський, О.Полякова, Л.Рапацька, О.Ростовський, Н.Терентьева, Л.Хлебнікова. Особлива увага приділяється розвитку у студентів конкретних умінь та навичок: диригентських, педагогічних, виконавських, музичного сприйняття тощо. Це роботи А.Андріанкіна, Н.Венедиктової, Є.Куришева, І.Мостової, Т.Стратан. Також зростає інтерес дослідників до питань, пов'язаних з удосконаленням змісту фахової підготовки та посиленням її професійної спрямованості (В.Артамонов, Є.Булатова, О.Гданська, Ю.Єлісєв, В.Ражников, Г.Сергєєва, Ю.Турчанінова, С.Уланова, Г.Фількевич, В.Школяр). В останні роки з'явилися спеціальні дисертаційні дослідження з проблем творчого розвитку майбутніх педагогів-хормейстерів (І.Букреєв, І.Коваленко, М.Олійник, Л.Остапенко, Є.Рогов, Т.Смирнова, І.Шинтяпіна та ін.).

Аналіз рівня професійної підготовки вчителя музики в Україні дозволяє зробити висновки про необхідність серйозного перегляду її змісту. Внаслідок посилення демократичних тенденцій у житті суспільства освітні

системи почали переносити акцент із масових педагогічних явищ на особистість, вивчення можливостей і обставин її індивідуального розвитку, умов саморозкриття й самореалізації на різних етапах життєдіяльності.

Метою статті є аналіз педагогічних умов впровадження особистісно-орієнтованих технологій навчання в диригентсько-хоровій підготовці майбутнього вчителя музики. В процесі аргументації означеної власної позиції з цього питання ми спиралися передусім на положення педагогіки про те, що зміст освіти має враховувати як основні аспекти професійної діяльності майбутнього спеціаліста, так і його особистісні якості [1; 2; 3; 6]. Зокрема, важливою, на наш погляд, є думка науковців про те, що саме структура індивідуальності та будова її професійної діяльності має в першу чергу визначати місце диригентсько-хорової підготовки у фаховому становленні майбутнього вчителя музики. Цілком логічним тут стає врахування його особистісних якостей відповідно до структури подальшої роботи.

Виклад основного матеріалу. Процес підвищення рівня диригентсько-хорової підготовки майбутнього вчителя музики буде найбільш ефективним при виявленні індивідуальних якостей студента в освітньому процесі. Діяльність такого роду здійсненна лише в особливому педагогічному середовищі, завдяки вільному обміну думками, ідеями, особистісному підключенні студента й педагога в навчально-виховну взаємодію. При формулюванні педагогічних умов вдосконалення фахової підготовки майбутнього вчителя музики ми керувалися принципом єдності змістового й процесуального аспектів під час знаходження оптимальних рішень поставленої проблеми, а також знаннями об'єктивних і суб'єктивних закономірностей функціонування особистісної ситуації, що є в нашому дослідженні засобом підвищення рівня означеної підготовки.

Виходячи з вище викладеного, нами були виокремлені та аргументовані наступні педагогічні умови, що сприятимуть удосконаленню диригентсько-хорової підготовки студентів, а саме:

I – *організація діалогової взаємодії у навчально-виховному процесі* як важлива умова стимулювання особистісного функціонування студента в ході навчання. Це можливе лише в тому випадку, якщо він буде поставлений у позицію рівноправного суб'єкта. В нашому дослідженні такою квінтесенцією є диригентсько-хорова підготовка студентів і процес її педагогічного аналізу. Запропонований нами принцип діалогової взаємодії дозволить відмовитися від традиційної дихотомії: педагог-студент, коли потреба в ініціативному спеціалісті з активним професійно-творчим мисленням супроводжується незадоволенням освітнім процесом, а саме: не приділяється належної уваги особистісному розвитку майбутніх вчителів музики, нерозвинута їх самостійність, на низькому рівні перебуває мотиваційна готовність до формування та прояву творчого потенціалу. Як показує практика, ініціативному студенту потрібні не тільки глибокі знання в галузі педагогіки, психології, музичного мистецтва, але й певні особистісні якості, спеціалізовані вміння, що сприятимуть активізації та формуванню високої мотиваційної готовності до майбутньої професійної діяльності. На основі діалогу в навчально-виховному процесі, педагог і студент, об'єднавшись на психологічному рівні, здійснюють освоєння диригентсько-хорового репертуару на заняттях з хорового класу, диригування в співпереживанні, що є важливою обов'язковою умовою творчого процесу, й на світоглядному рівні – співтворчістю. “Співтворчість, що вінчає стадію перетворення, веде до щирого розуміння музики, що дозволяє зрозуміти, що ж надає цьому твору цілісності, органічності...” [4,123].

Організація діалогової взаємодії на заняттях з дисциплін диригентсько-хорового циклу дозволить так побудувати процес навчання, щоб забезпечити можливість кожному студенту реалізувати свій творчий потенціал, пізнати своє внутрішнє “Я”. Отже, створити можливість для прояву особистісних якостей. В результаті у музично-педагогічному процесі виникне певний комунікативний ланцюг: композитор – хоровий твір – педагог – студент – співпереживання – співтворчість. Цей принцип, відкриваючи всі

комунікаційні канали, дозволить інтегрувати процес особистісного розвитку студента, стимулювати прояв суб'єктивних якостей (оцінювання, осмислювання, рефлексію). Для реалізації на практиці зазначеної педагогічної умови, на нашу думку, є доречним використання таких форм, методів та прийомів, як заохочення, створення яскравих образно-наочних уявлень, спонукання до пошуку альтернативного рішення проблемних ситуацій, що виникають тощо.

II – *забезпечення психологічного комфорту для студента на заняттях з диригентсько-хорових дисциплін.* Навчальний процес повинен бути організований і проведений так, щоб забезпечити мотивацію навчання й позитивне емоційне відношення до нього. Такий стан досягається шляхом зняття всіляких психологічних бар'єрів, створення безконфліктного середовища, в якому кожен себе почував би комфортно, атмосфери, що виключає виникнення почуття остраху за невдале слово або дію. Ми вважаємо, що основною рушійною силою для створення психологічного комфорту є уникнення комплексу протиріч, з якими зустрічається майбутній вчитель музики при засвоєнні предметів диригентсько-хорового циклу, а саме: 1) низьким рівнем суб'єктивної спрямованості в оволодінні своїм фахом і високими суспільними вимогами до індивідууму педагога-музиканта; 2) прагненням до самостійної роботи студента й небажанням викладача допомагати йому в цьому; 3) системою педагогічної освіти за традиційними для ВНЗ формами й інтенсивно-новітніми моделями сучасної підготовки майбутнього вчителя музики.

Виходячи з цього, ми пропонуємо звернути увагу з боку викладачів на здійснення опори на самоконтроль, самооцінку, самоаналіз у студентів. Такі прийоми, як фактична рівність між педагогом та студентом у творчих дискусіях перед раніше узгодженою позицією на заняттях з практикуму роботи з хором; схвалення з боку викладачів оригінальних пропозицій і задумів студента при виконавській інтерпретації хорових творів; свобода вибору видів самостійної роботи; підвищення ролі самооцінки результатів

своєї діяльності; створення ситуації успіху, взаємодопомоги ми вважаємо оптимальними у підвищенні рівня фахової підготовки майбутнього вчителя музики. Іншими словами, рівноправна взаємодія, прийняття, емпатійність і є тією психологічною основою, що сприяє формуванню сфери взаємовідносин, що в свою чергу, стає об'єктивною умовою для реалізації особистісного підходу при засвоєнні предметів диригентсько-хорового циклу.

III – *диференційований підхід до особистості майбутнього вчителя музики, її корекції в умовах вузівського навчання.* Аналіз хорового твору (музична герменевтика) – це альфа й омега професійної музично-педагогічної діяльності. Ми припустили, що використання принципів і методів музичного аналізу в ході вивчення хорового репертуару на заняттях з диригування, хорового класу буде сприяти стимулюванню інтелектуальної й емоційно-вольової сфер особистості студента, його особистісних функцій, що приведе до покращення його суб'єктивного ставлення до своєї фахової підготовки зокрема. Процес освоєння репертуару містить діалог-спілкування з твором хорового мистецтва, міркування про нього, висловлювання своєї думки, оцінки, ставлення, усвідомлення його образного змісту тощо.

Ми виокремлюємо складові особистісно орієнтованого навчання на цьому етапі диригентсько-хорової підготовки й пропонуємо використовувати їх в ході опрацювання творів, що веде до усвідомленого сприйняття розвитку особистісної сфери студента. До основних з них відносяться: 1) самостійність при засвоєнні та аналізі тексту й контексту хорового твору на заняттях з диригування та хорового класу, опора на рефлексивні здібності (самооцінку, самоаналіз, самоконтроль, саморегуляцію); 2) індивідуалізація програми практичної діяльності студента з різним рівнем диригентських знань та вмінь на основі пріоритетних цінностей його особистості; 3) диференційований взаємозв'язок між розумовою діяльністю й особистісними переживаннями майбутнього фахівця в сполученні з досвідом його творчої роботи на заняттях, що є основою у формуванні особистості; 4) впровадження операціональних новацій в систему диригентсько-хорової підготовки: участь

студентів у розробці її цілей, змісту; спільне обговорення проблемних ситуацій з хорознавства, диригування, практикуму роботи з хором тощо; 5) допомога при підготовці та захисті творчих проектів занять, їх фрагментів, позааудиторного заходу тощо.

Виходячи із цього, ми пропонуємо наступні методи:

– метод інтонаційно-виконавського аналізу. Він містить комплексний підхід до вивчення репертуару, спрямований на розкриття ідейно-образного змісту, осягнення його цілісної форми й на цій основі створення студентом власного бачення певного диригентського жесту. Кінцевою метою є осягнення інтонаційно-фабульної форми й створення на цій основі суб'єктивного розуміння хорового твору.

– метод художніх асоціацій. Основне завдання – знайти емоційно-образні смислові паралелі, зв'язки між змістом хорового твору та явищами навколишньої дійсності, виявити колізії, спробувати здійснити вихід у позамузичні сфери. Він спрямований на вербалізацію думок, почуттів, переживань, що виникли в процесі пізнання студентом твору. Особливість даного методу, на нашу думку, полягає в тому, що міркування-діалог студента й педагога ведеться завдяки тому, що студент сам корегує свої вже сформовані професійні установки, рефлексує особистісне бачення твору, пов'язує набуті знання з майбутньою фаховою діяльністю.

IV – *створення можливостей для художньо-творчої самореалізації, самовдосконалення, саморозвитку студентів у процесі диригентсько-хорової підготовки.* В цьому напрямку ми пропонуємо метод індивідуальних навчально-дослідних завдань проблемного характеру. Це творчий вид позааудиторної самостійної роботи студентів навчального, навчально-дослідного чи проектно-конструкторського характеру, який використовується у процесі вивчення програмного матеріалу предметів диригентсько-хорового циклу й завершується разом зі складанням підсумкового іспиту чи заліку з окремої навчальної дисципліни. Завдання виконуються в процесі бесіди, дискусії й мають, як правило, форму

“питання-відповідь” або діалогічний принцип побудови. Стосовно нашого дослідження ми виокремлюємо наступні прийоми: *конструктивний діалог*, який допоможе знайти вихід із проблемних ситуацій у процесі оптимального вибору теми й рішення завдань з предметів хорознавства та диригування; *аналіз-порівняння*, *уточнення* особистісних уявлень педагога й студента на заняттях з хорового класу; *евристичні питання*, які необхідні майбутньому вчителю музики для пошуку додаткової інформації при вивченні предмету “Практикум роботи з хором”; *інверсія* в процесі протиставлення нових та традиційних підходів до вирішення завдань; *метафора*, яка допомагатиме образному висловлюванню думок й почуттів у процесі сприйняття хорового твору, що активізують змістово-пошукову творчу активність та самостійну роботу студента.

Проблемна ситуація, що є процесуальним компонентом особистісного підходу й однією з його об’єктивних умов, являє собою засіб комплексно-виховного, навчального та розвиваючого впливу у взаємодії педагога й студента. Вона повинна бути присутня на всіх етапах диригентсько-хорової підготовки майбутнього вчителя музики, що сприятиме стимулюванню не тільки пізнавальної активності студента, але й прояву ним особистісних якостей при вивченні законів хорознавства, застосуванні їх на практиці.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проаналізувавши та аргументувавши вище викладені педагогічні умови, ми спробували практично довести, що на сьогодні стає очевидним важливість питання вдосконалення системи музично-педагогічної освіти й, зокрема, диригентсько-хорової підготовки студентів та застосування в ній особистісного підходу, який, у значній мірі, визначає всю структуру праці викладача. Але, насамперед, первинною має бути досконала практична діяльність педагога-музиканта, його індивідуальний та творчий досвід. запропоновані нами педагогічні умови та методичні прийоми допоможуть створити сприятливе середовище для процесу підвищення ефективності фахової підготовки майбутнього вчителя музики, що приведе до зміни в їхній

ціннісно-смісловій сфері, розвитку внутрішнього індивідуально-творчого потенціалу особистості. У руслі педагогічного пошуку предметом наступного вивчення можуть виступати такі проблеми, як розробка технологій формування особистісного ставлення до хорового репертуару в індивідуально-виконавських класах на різних етапах онтогенезу. Подальших наукових пошуків потребують питання, пов'язані зі всебічним вивченням особистісно орієнтованих технологій навчання з позицій аксіологічного підходу.

1. Коваленко І.Г. *Методика формування професійно-особистісних якостей майбутніх учителів музики в процесі вивчення диригентсько-хорових дисциплін: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Інна Григорівна Коваленко. – К.: НПУ ім. М.Драгоманова. – 2008. – 210с.*

2. Кульневич С.В. *Педагогика личности от концепций до технологии: учеб. пособ. / Сергей Владимирович Кульневич. – Ростов-на-Дону: “Учитель”, 2001. – 160с.*

3. Курлянд З.Н. *Особистість вчителя сучасної школи: навч. посіб. / Зінаїда Наумівна Курлянд. – Одеса: ПДПУ ім. К.Ушинського, 2001. - С. 32-38.*

4. Лобейко Ю.А. *Творческое развитие педагога в системе послевузовского образования / Юрий Александрович Лобейко. – М.: АПК и ПРО Минобразования РФ, 1999. – 152с.*

5. Михаськова М.А. *Особливості й проблеми музично-освітньої діяльності студентів музичних факультетів вищих закладів педагогічної освіти / Марина Анатоліївна Михаськова; упор. О.Ростовський. - Ніжин: НДПУ, 2004. - 185с. - (Проблеми педагогіки музичного мистецтва).*

6. Сегеда Н.А. *Підготовка майбутнього вчителя музики до професійної самореалізації: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Наталя Анатоліївна Сегеда. - К.: НПУ ім. Драгоманова, 2002. - 209с.*

7. *Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання. / [зб. статей / під ред. О.І. Пометун, Л.В. Пироженко]. - К.: Вид-во А.С.К., 2003. - 192с.*